

ELŻBIETA BILSKA-WODECKA, ANTONI JACKOWSKI,
IZABELA SOŁJAN

Funkcje religijne miasta.

Zarys problematyki

Zarys treści: Większość miast, wśród wielu różnych funkcji (m.in. administracyjnych, przemysłowych, edukacyjnych itp.) pełni również funkcje religijne. Obecność tych funkcji jest uzależniona od dwóch czynników: potrzeb społeczeństwa oraz warunków politycznych akceptujących obecność religii w przestrzeni publicznej. Zdaniem wielu badaczy, wyznacznikiem funkcji religijnej była i jest nadal obecność w przestrzeni miasta – ośrodka pielgrzymkowego. Obecnie stanowisko w tej kwestii uległo zmianie. Zauważono, że miasto może być też miejscem zaspakajania potrzeb religijnych nie tylko własnych mieszkańców, ale również regionu, w którym się znajduje. Analizując rodzaj oraz zasięg oddziaływania, funkcje religijne miasta można podzielić na endogeniczne i egzogeniczne. Od połowy XX wieku wraz z obserwowanym spadkiem aktywności religijnej społeczeństw krajów wysokorozwiniętych zachodzą przemiany przestrzenne, ilościowe i jakościowe funkcji religijnych. Za najważniejsze uważa się zanik funkcji religijnych związanych z religią dominującą oraz rozwój tych funkcji związanych z powstawaniem i rozwojem miejsc kultu religii, które wyznają imigranci (np. islamu, hinduizmu czy sikhizmu).

Słowa kluczowe: miasto, funkcje religijne, dzielnica religijna

Wprowadzenie

Obecność religii w przestrzeni większości miast jest faktem znanym od początków istnienia osadnictwa typu miejskiego, dlatego że miasto jest miejscem zamieszkania ludzi różnych ras, narodów i religii w granicach oraz formach określonych przez władze lokalne lub prawo ogólnokrajowe. W literaturze przedmiotu dotyczącej problematyki funkcjonowania religii

w ośrodkach miejskich jest wiele opracowań dotyczących różnych aspektów relacji pomiędzy miastem i jego mieszkańcami a religią. Natomiast niewiele jest opracowań zwracających uwagę na fakt, że miasto, oprócz wielu różnych funkcji (m.in. administracyjnych, przemysłowych, edukacyjnych itp.), może również pełnić funkcje religijne. W artykule zostanie przedstawiony zarys problematyki związanej z analizą funkcji religijnych miasta.

Miejsce funkcji religijnych miasta w różnych okresach historycznych

Miasta powstawały przede wszystkim jako centra administracyjne, handlowe, polityczne lub gospodarcze (Brunn i in. 2003; Herbert, Thomas 2012). Już miasta starożytne, m.in. te zakładane przez Greków i Rzymian, pełniły też funkcje religijne (np. Rzym i Ateny), które współistniały z innymi, nie mającymi związków z religią. W przestrzeni miejskiej jednym z najważniejszych obiektów budowanych w trakcie lub zaraz po lokacji była świątynia należąca do dominującej religii, często związana z kultem państwowym. W opinii historyków i religioznawców obiekty kultowe odegrały zasadniczą rolę w procesie powstawania miast. Przytaczając słowa M. Eliadego (1988: 89) „najbardziej starożytne ośrodki miejskie były kompleksami ceremonialnymi”. Funkcja religijna była jedną z podstawowych funkcji miejskich w najstarszych miastach Egiptu i Mezopotamii. Na terenie tej ostatniej, stałe osiedla rozwijały się centralnie nie wokół siedziby władcy, ale właśnie wokół świątyni, która stanowiła „oś organizacji społecznej, politycznej i ekonomicznej” (Roux 2003: 63).

Tradycje te kontynuowano w miastach średniowiecznych i nowożytnych, w których dominantę w krajobrazie oraz widoczny znak pełnionych funkcji religijnych stanowił kościół miejski, a w przypadku dużych ośrodków administracyjnych – katedra lub klasztor, np. zakonów mendykanckich (XIII–XV wieku) lub jezuitów (XVI–XVII wieku).

Średniowieczne miasta rozwijające się dzięki ośrodkom pielgrzymkowym były zazwyczaj niewielkie i na ogół nie przekształciły się w duże ośrodki miejskie (np. Loreto czy Altötting). Większość z nich powstała

w obszarach wiejskich, a poza funkcją pielgrzymkową nie wykształciły innej ważnej funkcji. W tej grupie wyróżniają się Santiago de Compostela i Częstochowa, które na bazie funkcji pielgrzymkowej, dzięki różnorodnym uwarunkowaniom historyczno-religijnym, stały się znaczącymi ośrodkami miejskimi (Sołjan 2012). Znane są zatem przykłady miast, w których funkcja religijna była czynnikiem miastotwórczym i w późniejszym okresie funkcjonowania nadal odgrywała ona dominującą rolę (Jackowski, Sołjan 2008; Herbert, Thomas 2012) np. Fatima, Kalwaria Zebrzydowska i wspomniane już Santiago de Compostela.

Tradycja obecności obiektów kultowych w centrum miast została również zachowana w większości ośrodków zakładanych w późniejszym okresie, np. kanadyjskiej Ottawie (1801 roku), Canberze w Australii (1913–1927) czy stolicy Brazylii – Brasílii (1956–1960). Wszystkie one miały i mają charakter polifunkcyjny z dominującymi funkcjami pozareligijnymi.

W krajach socjalistycznych świadomie, z powodów ideologicznych, rezygnowano w nowobudowanych miastach z rozwijania funkcji religijnej. W wielu już istniejących ośrodkach starano się usunąć wszelkie oznaki religii niszcząc istniejące już obiekty sakralne lub zmieniając ich przeznaczenie. Dumą komunistów miały być „miasta bez Boga”, zrywające z wcześniejszymi zabobonami i ciemnotą ludu. Jednak w niektórych miastach, zwłaszcza polskich, na skutek oddolnych działań społeczeństwa, często spontanicznych i sprzecznych z oficjalną linią postępowania, zaistniała funkcja religijna, czego przykładem mogą być Nowe Tychy i Nowa Huta. W Polsce w latach 70. i 80. XX wieku, pomimo niechęci zarówno władz centralnych jak i lokalnych, na nowobudowanych osiedlach mieszkaniowych Kościół Rzymskokatolicki erylował wiele parafii, czemu towarzyszyła budowa nowych kościołów. W ten sposób występowanie funkcji religijnej widoczne było nie tylko w historycznym centrum miasta, ale również w rozwijających się dzielnicach mieszkaniowych (Górka 2005).

Postępująca sekularyzacja społeczeństw krajów wysoko rozwiniętych od początku lat 70. XX wieku oraz dynamiczny napływ imigrantów spowodowały proces przemian krajobrazu sakralnego miast i rodzaju pełnionych funkcji religijnych (Beaumont, Baker [red.] 2011). Zaczęto obserwować desakralizację kościołów związanych z dominującą od wieków religią chrześcijańską

i zmianę sposobu ich użytkowania. Z drugiej strony, najczęściej poza centrum miasta powstają obiekty kultu religii dotąd nieobecnych w przestrzeni miast europejskich (np. hinduizmu, sikhizmu, buddyzmu).

Istota funkcji religijnej – podstawy teoretyczne

Jak już wspomniano miasta mogą pełnić różne funkcje, m.in. o charakterze gospodarczym, administracyjnym czy kulturotwórczym, wśród tych ostatnich obok funkcji uniwersyteckiej najczęściej wymieniana jest funkcja religijna (Beaujeu-Garnier, Chabot 1971). Analiza funkcji religijnych miasta nie jest zbyt często podejmowanym tematem badawczym. Stan taki może wynikać z wielu powodów, do których zaliczyć można fakt, że do początku lat 90. XX wieku według większości badaczy wyznacznikiem tej funkcji była tylko i wyłącznie obecność sanktuarium oraz powiązany z nim ruch pielgrzymkowy. M. Sorre (1952) zwrócił uwagę na istnienie funkcji duchowej, która w pewnym zakresie może być tożsama z funkcją religijną. Przypisywał jej duże znaczenie miastotwórcze, zwłaszcza w starożytności. Jego zdaniem nie istnieją miejscowości, w których funkcja religijna występuje w „czystej postaci”, lecz zawsze łączy się z innymi funkcjami: polityczną, administracyjną, handlową, itp. W licznych opracowaniach naukowych kryterium wydzielenia funkcji religijnej była obecność ośrodka pielgrzymkowego o ponadlokalnym zasięgu oddziaływania. Zdaniem J. Beaujeu-Garnier i G. Chabot (1971) „miastami o funkcji religijnej (...) są te miasta, do których przybywają ludzie z zewnątrz dla celów religijnych”. Według A. Jackowskiego i I. Sołjan (2008) funkcja religijna w odniesieniu do ośrodków sanktuarijnych jest niemierzalna.

J. Łoboda (2005) funkcje religijne miast analizował w kontekście przestrzennych aspektów relacji miasto – religia wyrażających się obecnością i lokalizacją obiektów sakralnych w tkance miejskiej. Z kolei E. Jurkiewicz i Z. Górka (1992–1993) zwrócili uwagę na endogeniczny i egzogeniczny charakter funkcji religijnych (tab. 1). Funkcje te można analizować w różnych aspektach, np. jakościowym – skupiając się na roli religii w organizacji przestrzennej miast czy strukturze własności i przeznaczeniu obiektów sakralnych; ilościowym – podając stosowne wskaźniki liczbowe odnoszące się do

Tab. 1. Funkcje religijne miasta i wskaźniki je charakteryzujące

Wyznacznik funkcji	Podstawowe dane statystyczne	Wskaźnik
Funkcje endogeniczne		
parafia	liczba parafii	średnia powierzchnia parafii
	liczba księży	liczba księży na 1 parafię
	liczba wiernych	liczba wiernych na 1 parafię liczba wiernych na 1 księdza liczba wiernych na 1 kościół
	liczba kościołów parafialnych	zasięg parafii [odległość od kościoła parafialnego/kaplicy] liczba kościołów parafialnych na 10 km ²
	liczba kościołów filialnych	odsetek kościołów filialnych w stosunku do liczby kościołów parafialnych
	liczba kaplic	odsetek kaplic w stosunku do liczby kościołów parafialnych
klasztór lub dom zakonny	liczba klasztorów i domów zakonnych	odsetek klasztorów i domów zakonnych męskich lub żeńskich w stosunku do ogólnej liczby klasztorów i domów zakonnych
	liczba kościołów zakonnych	odsetek kościołów zakonnych w stosunku do liczby kościołów ogółem
	liczba kaplic zakonnych	odsetek kaplic zakonnych w stosunku do liczby kaplic ogółem
	liczba zakonników	liczba zakonników na 1000 mieszkańców
	liczba zakonnice	liczba zakonnice na 1000 mieszkańców
cmentarz	liczba cmentarzy	odsetek powierzchni cmentarzy w stosunku do powierzchni miasta
Funkcje egzogeniczne		
siedziba władz centralnych lub regionalnych związku wyznaniowego	liczba placówek	–
placówka edukacyjno-wychowawcza	liczba placówek	odsetek placówek wyznaniowych w stosunku do ogólnej liczby tego typu obiektów
placówka opiekuńcza	liczba placówek	odsetek placówek wyznaniowych w stosunku do ogólnej liczby tego typu obiektów
seminarium duchowne	liczba kleryków	odsetek kleryków
ośrodek formacyjny	liczba nowicjuszy	–
sanktuarium	liczba sanktuariów, liczba pielgrzymów	–

Źródło: Bilaska-Wodecka 2012: 42, zmienione.

zachodzących zjawisk religijnych lub też przestrzennym – wydzielając miejsca ich koncentracji.

Zaproponowany podział oraz wyznaczniki funkcji należy traktować z pewną ostrożnością, ponieważ niektóre wskaźniki (np. dotyczące parafii, cmentarzy, placówek edukacyjno-wychowawczych i sanktuariów) mogą być – w zależności od liczby osób korzystających z posługi – zaliczone zarówno do funkcji endogenicznych jak i egzogenicznych.

Charakterystyka funkcji endogenicznych

Do religijnych funkcji endogenicznych zalicza się te, które zaspokajają potrzeby religijne mieszkańców miasta. Przestrzeń miejska powinna być tak zaprojektowana, aby zostały stworzone jak najlepsze warunki życia jego mieszkańców (Liszewski 2008). Według socjologów organizatorem i kreatorem przestrzeni miejskiej jest grupa społeczna rozumiana jako „zbiór jednostek utworzony na bazie wspólnych zbiorowych postaw i działalności prowadzącej do osiągnięcia wspólnego celu” (Jałowiecki, Szczepański 2010: 320).

Dlatego w mieście, jeśli takie są potrzeby mieszkańców, powinna zostać wydzielona stosowna przestrzeń służąca sprawowaniu kultu religijnego i tym samym realizacji jednej z podstawowych potrzeb ludzi. W przypadku organizacji religijnych do podstawowej infrastruktury zalicza się świątynię będącą siedzibą podstawowej jednostki administracji religijnej (np. kościół parafialny, zbór, synagoga, meczet piątkowy) i cmentarz (w kościołach chrześcijańskich, judaizmie i islamie) lub miejsce przeznaczone do kremacji zwłok (w hinduizmie i buddyzmie).

Rozwój funkcji religijnej o charakterze endogenicznym może prowadzić do podziału przestrzeni na mniejsze jednostki administracji kościelnej, wydzielane przez organizacje wyznaniowe. W zależności od liczebności związku wyznaniowego jednostka taka (np. parafia, zbór, gmina) może obejmować kilka miast, jedno miasto lub może być ich kilkanaście w jednym mieście (Bilska-Wodecka 2012).

W miastach, w których dominował lub nadal zajmuje ważną pozycję Kościół Rzymskokatolicki kolejnym wyznacznikiem funkcji endogenicznej

jest obecność zakonów. W zależności od charyzmatu pełnią one różne posługi dla mieszkańców, np. posługa w parafii, praca w szpitalu, prowadzenie działalności opiekuńczo-wychowawczej (żłobki, przedszkola), opieka nad ubogimi i zaniedbanymi społecznie. O stopniu rozwoju funkcji endogenicznej, oprócz liczby obiektów, może także świadczyć liczba osób duchownych (np. księży, zakonników, zakonnice) mieszkających w mieście i zaangażowanych w pracę duszpasterską lub opiekuńczo-wychowawczą.

Nie we wszystkich przypadkach funkcja religijna jest istotna dla funkcjonowania miasta, ponieważ nie stanowi źródła dochodów dla mieszkańców. Może jednak pełnić rolę uzupełniającą, a dostępność obiektów sakralnych może być postrzegana jako jeden z elementów jakości życia (Bilska-Wodecka 2012).

Charakterystyka funkcji egzogenicznych

Funkcje egzogeniczne mają charakter ponadlokalny i swoim zasięgiem obejmują obszar większy niż miasto w granicach administracyjnych. W ramach realizacji tych funkcji mieszczą się zarówno działania związane bezpośrednio z funkcjonowaniem danego związku wyznaniowego i przeznaczone dla jego członków: np. wynikające z obecności władz centralnych lub regionalnych związku, funkcjonowania seminariów duchownych, ośrodków formacyjnych, sanktuariów, jak i te, skierowane do szerszego grona osób – także tych nie związanych z daną wspólnotą. Należy tu wymienić religijne placówki edukacyjno-wychowawcze (szkolnictwo różnych stopni, głównie typu liceum lub uniwersytet), placówki opiekuńcze (np. ośrodki opieki nad przewlekle chorymi) oraz poradnictwo i doradztwo specjalistyczne. Podobnie jak funkcje endogeniczne wymagają one odpowiedniej infrastruktury.

Na siedzibę władz związku religijnego wybierane jest najczęściej miasto, które również w administracji państwowej pełni ważne funkcje, jest siedzibą władz centralnych lub regionalnych. Podobnie jest w przypadku szkół różnych stopni. Seminaria duchowne lokalizowane są najczęściej w miastach pełniących funkcje edukacyjne wyższego rzędu (np. w ośrodkach akademickich). Ośrodki formacyjne typu postulat lub nowicjat funkcjonują często w miastach, w których jest znane sanktuarium lub klasztor.

Jak już zaznaczono funkcja egzogeniczna przez wielu jest utożsamiana z funkcją pielgrzymkową. Niewątpliwie jest to najbardziej widoczny i przynoszący największe ekonomiczne efekty wymiar funkcji religijnej. Wiąże się to z zasięgiem przestrzennym oddziaływania sanktuarium oraz samym charakterem wyjazdów pielgrzymkowych. Do największych ośrodków o randze międzynarodowej przybywa regularnie kilka milionów pielgrzymów rocznie (w niektórych rejestruje się nawet kilkanaście milionów), z miejsc odległych czasami o setki lub tysiące km. Wymusza to rozwój stosownej infrastruktury, także typowo turystycznej, co z kolei – przy odpowiedniej polityce i właściwych relacjach władz świeckich i religijnych – powoduje wzrost zamożności mieszkańców i rozwój społeczno-gospodarczy miasta. Najlepszym przykładem w skali ogólnoswiatowej jest tutaj Mekka, Lourdes, a w ostatnich latach włoskie San Giovanni Rotondo (Sołjan 2012).

Obszary koncentracji funkcji religijnych w przestrzeni miasta

Określenie „dzielnica religijna” jest wieloznaczne i powiązane zarówno z funkcją endogeniczną jak i egzogeniczną miasta. Koncepcja dzielnicy religijnej (*religious district*) została opracowana przez E. Wedama (2003) i O.M. McRoberts (2003). Twierdzą oni, że dzielnica religijna jest przestrzenią społeczną, w której zachodzą zjawiska religijne. Nie do końca można się zgodzić z takim stanowiskiem, ponieważ zjawiska religijne mogą zachodzić w przestrzeni całego miasta, a nie tylko w określonej dzielnicy. Natomiast dzielnica religijna może być fragmentem przestrzeni, w którym nastąpiła kumulacja obiektów związanych funkcją religijną (np. świątyń, szkół religijnych, obiektów administracji kościelnej, itp.) lub miejscem zamieszkania znacznej liczby osób należących do innej religii niż większość mieszkańców miasta (np. dzielnice chasydzkie: Stamford Hill w Londynie i Borrow Park w Nowym Jorku czy dzielnica turecka w Berlinie). Typowymi dzielnicami religijnymi są też dzielnice pielgrzymkowe obejmujące sanktuarium i jego bezpośrednie sąsiedztwo. Niemal modelowym przykładem takiej dzielnicy jest dzielnica pielgrzymkowa w Lourdes. Na południe i zachód od rozbudowanej strefy

sakralnej z czterema dużymi kościołami rozciąga się typowa dzielnica usługowa dla pielgrzymów. Jej wyróżnikiem jest bardzo silna koncentracja hoteli (ok. 190 obiektów tego typu), placówek gastronomicznych oraz sklepów z dewocjonaliami. Ma ona charakter sezonowy, w okresie zimowym wiele hoteli jest nieczynnych. Udział stałej zabudowy mieszkaniowej na tym obszarze jest bardzo nieznaczny (Sołjan 2012).

Wydzielenie w mieście obszarów o funkcji religijnej może być przeprowadzone w oparciu różne kryteria. Najczęściej brane są pod uwagę:

1. cechy społeczne:

- duża koncentracja ludności należącej do jednego związku wyznaniowego lub religii;

2. cechy funkcjonalne:

- duża koncentracja obiektów sakralnych,
- duża koncentracja obiektów pełniących funkcje komplementarne dla związków wyznaniowych lub religii (np. szkoły, centra edukacyjne, itp.),
- lokalizacja ośrodka sanktuaryjnego, do którego przybywają pielgrzymi spoza miasta.

Uwzględniając status formalno-prawny możemy wyróżnić dzielnice religijne formalne i funkcjonalne. Religijna dzielnica formalna zorganizowana jest w granicach istniejących w mieście dzielnic administracyjnych. Obszar dzielnicy funkcjonalnej wyznacza się na podstawie analizy rozmieszczenia i stopnia koncentracji obiektów sakralnych i innych obiektów pośrednio związanych z pełnieniem funkcji religijnej (np. klasztorów, ośrodków formacyjnych, szkół religijnych, itp.). Ze względu na okres funkcjonowania dzielnica może mieć charakter historyczny (np. żydowski Kazimierz w Krakowie czy żydowska dzielnica w Pradze) lub współczesny (np. turecki Kreuzberg w Berlinie i Borrow Park w Nowym Jorku).

Podsumowanie

Ranga i znaczenie funkcji religijnej w miastach ulegały zmianom. Do połowy XX wieku nie było miast, które nie miałyby rozwiniętej funkcji religijnej, chociaż w minimalnym stopniu. Od lat 50. ubiegłego stulecia widoczny jest

stopniowy zanik lub wyraźne przemiany tej funkcji uwarunkowane procesami społecznymi i politycznymi. Inny charakter miały one w byłych krajach komunistycznych, a inny w państwach wysoko rozwiniętych. Przede wszystkim różniła je geneza zjawiska, w krajach komunistycznych zmiany wymogły władze państwowe wbrew społeczeństwu, w drugim przypadku zadecydowały o nich potrzeby i opinia mieszkańców. Pierwszy nurt był związany z wprowadzaniem w życie ideologii komunistycznej, co doprowadziło do zamknięcia lub przebudowy wielu kościołów, m.in. w dawnym ZSRR, na obiekty przemysłowe i kulturalne. Po upadku systemu komunistycznego widoczny jest proces ponownego wprowadzania funkcji religijnej do miast.

Drugi nurt widoczny jest w krajach Europy Zachodniej, Australii i Ameryki Północnej. Przejawia się on istotnymi zmianami w krajobrazie sakralnym miasta, zwłaszcza drastycznym zmniejszaniem się liczby chrześcijańskich obiektów sakralnych, zamienianych na różnego typu obiekty świeckie (np. domy mieszkalne, biblioteki, restauracje czy sale koncertowe). W miejsce tej swoistej „próżni” powstaje tam inna jakość funkcji religijnej wynikająca z pojawienia się – w miejsce wolnej przestrzeni po „tradycyjnej religii” – nowych wspólnot religijnych.

Literatura

- Beaujeu-Garnier J., Chabot G., 1971, *Zarys geografii miast*, PWE, Warszawa.
- Beaumont J., Baker Ch. (red.), 2011, *Postsecular Cities: Space, Theory and Practice*, Continuum International Publishing Group, London.
- Bilska-Wodecka E., 2012, *Człowiek religijny i związki wyznaniowe w przestrzeni miasta w XX i na początku XXI wieku*, IGiGP UJ, Kraków.
- Brunn S.D., Williams J.F., Zeigler D.J., 2003, *Cities of the World: World Regional Urban Development*, wyd. 3, Rowman & Littlefield Publishers, Oxford.
- Eliade M., 1988, *Historia wierzeń i idei religijnych. T.1. Od epoki kamiennej do misteriów eleuzyńskich*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa.
- Górka Z., 2005, *Funkcja sakralna staromiejskich dzielnic Małopolski*, [w:] B. Domański, S. Skiba (red.), *Geografia i sacrum*, t. 2, IGiGP UJ, Kraków, 249–256.

- Herbert D., Thomas C., 2012, *Cities in Space: City as Place*, Routledge, New York.
- Jackowski A., Sołjan I., 2008, *Funkcja religijna i turystyczna ośrodków pielgrzymkowych*, Konwersatorium Wiedzy o Mieście, t. 21, 39–56.
- Jałowicki B., Szczepański M.S., 2010, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jurkiewicz E., Górka Z., 1992–1993, *Wybrane aspekty funkcji sakralnej Krakowa*, Folia Geographica, ser. Geographica Oeconomica, 25–26, 65–79.
- Liszewski S., 2008, *Formy i struktury przestrzenne wielkich skupisk miejskich*, [w:] S. Liszewski (red.), *Geografia urbanistyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 39–56.
- Łoboda J., 2005, *Miasto a religia. Niedawne aspekty przestrzenne*, [w:] B. Domański, S. Skiba (red.), *Geografia i sacrum*, t. 2, IGiGP UJ, Kraków, 297–306.
- McRoberts O.M., 2003, *Streets of Glory: Church and Community in a Black Urban Neighborhood*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Roux G., 2003, *Mezopotamia*, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa.
- Sołjan I., 2012, *Sanktuaria i ich rola w organizacji przestrzeni na przykładzie największych europejskich ośrodków katolickich*, IGiGP UJ, Kraków.
- Sorre M., 1952, *Les fondements de la géographie humaine*, t. 3, *L'habitat. Conclusion générale*, Armand Colin, Paris.
- Wedam E., 2003, *The 'Religious District' of Elite Congregations: Reproducing Spatial Centrality and Redefining Mission*, *Sociology of Religion*, 64 (1), 47–64.

Religious functions of a city. Outline of issues

Summary

Among many various functions (such as administration, industry, education etc.), most of the cities have religious functions. Their presence depends on two factors: public needs and the political situation accepting the presence of religion in the public space. Many researchers argue that the presence of a pilgrimage centre in the city has always been and still is a determinant of the city's religious function. Currently, this view has changed. It was noted that the city may be a place to satisfy religious needs not only of its residents but also of the relevant region. When analysing their type and outreach, religious functions of the city may be divided into endogenous and exogenous. From the mid-20th century, spatial, quantitative and qualitative changes in religious functions have been seen, following the shrinking religious activity of societies in highly developed countries. The most important factor is the vanishing of religious functions

ELŻBIETA BILSKA-WODECKA, ANTONI JACKOWSKI, IZABELA SOŁJAN

associated with the dominant religion and the development of functions associated with the emergence and development of places of worship of immigrants' religions (e.g. Islam, Hinduism or Sikhism).

Keywords: city, religious functions, religious district

Elżbieta Bilka-Wodecka, elzbieta.bilka-wodecka@uj.edu.pl

Antoni Jackowski, a.jackowski@geo.uj.edu.pl

Izabela Sołajn, izabela.soljan@uj.edu.pl

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej

Uniwersytet Jagielloński

ul. Gronostajowa 7

30-387 Kraków